

УДК 336.221.22

Зима О. Г.
Зима О. Г.ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ
ПОДАТКОВО-БЮДЖЕТНОЇ
ПОЛІТИКИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

The purpose of the article is the consideration of features of tax-bydget forming policy on the modern stage of the country development. The budget and tax policies with the marking out of factors, that influence on the forming of tax-budget policy, and typical peculiarities, connected with the construction of national economy conception, are suggested in the article.

Бюджет держави формується під впливом бюджетної й податкової політики. У період економічної кризи особливо гострою стає проблема мобілізації коштів у бюджет для виконання державою своїх функцій і зобов'язань. Проблема дефіциту бюджету й методів його фінансування пов'язана з безперервним процесом втрати одних джерел фінансових надходжень у бюджет і, у зв'язку з цим, постійним пошуком інших, більш відповідних до нової системи господарювання. Проблеми формування бюджету країни на сучасному етапі пов'язані з низькою фінансовою й управлінською дисципліною, тінізацією економіки, неефективністю окремих видів видатків, марнотратством, а також фактами розкрадання державних коштів. Таким чином, метою статті є розгляд особливостей формування податково-бюджетної політики на сучасному етапі розвитку країни.

Для реалізації поставленої мети у статті розглянуті бюджетна й податкова політики з виділенням факторів, що впливають на формування податково-бюджетної політики й характерних її особливостей, пов'язаних з побудовою концепції національної економіки.

Бюджетна політика перебуває в центрі суспільної уваги як вагомий блок економічної політики держави. Від її якості залежить рівень соціального захисту громадян, інвестиційні можливості держави, місце країни на міжнародній арені, підприємницька активність суб'єктів господарювання й громадян. У бюджетній політиці найбільш яскраво висвітлюється зацікавленість різних верств населення [1].

Проблема формування ефективної бюджетної політики полягає в її науковому обґрунтуванні, тобто, наскільки вона базується на фундаментальних теоретичних основах, виходячи з певної фінансової доктрини держави. При її плануванні необхідно забезпечити фінансову й соціальну стабільність у суспільстві, враховуючи сукупність національних, історичних, політичних, соціально-економічних та інших особливостей розвитку держави. Основними проблемами при формуванні бюджетної політики у теперішній час залишаються такі [1]:

максимально точне визначення обсягу ВВП з урахуванням таких макроекономічних показників, як рівень інфляції, обсяг виробництва, споживання й накопичення;

упровадження науково обґрунтованих розрахунків дохідної частини бюджету (останнім часом вона постійно завищується за рахунок необґрунтованих прогнозних обсягів промислового виробництва, очікування коштів від приватизації, платежів від ренти, які фактично не надходили).

Існуючий розмір рівня бюджетних доходів до складу ВВП, який з формальної точки зору можна порівняти з іншими країнами перехідних економік, не дає адекватного уявлення про стан перерозподільних процесів в Україні, тому що коли

частина населення не платить податків взагалі, то в такому випадку є і частина, яка безперечно переплачує. Разом з тим інший індикатор податкового навантаження – розмір неформального сектору економіки – свідчить про те, що існуючий на сьогодні в країні тягар податкового тиску є непомірно високим. Отже, податкова система, що існує, не змогла забезпечити стимулів для розвитку й підприємницької активності. Високі ставки оподаткування стримують розвиток виробництва й спонукають до виведення значної частини бізнесу до неформального сектору економіки, у тому числі до так званої "тінізації", яка, зрештою, сприяє скороченню надходжень до бюджету [2].

З бюджетною політикою тісно взаємодіє податкова, яка відіграє важливу роль у забезпеченні фінансової стабільності в країні і є базою підвищення її ефективного розвитку, підтримки підприємницької активності й зростання добробуту громадян.

Податкова політика держави відображає тип, ступінь і мету державного втручання в економіку й змінюється залежно від ситуації в ній. Вона є системою заходів держави в області податків і складовою частиною фінансової політики. Зміст й цілі податкової політики обумовлені соціально-економічним станом суспільства, соціальними групами, які стоять у влади, стратегічними цілями, що визначають розвиток національної економіки, і міжнародними зобов'язаннями у сфері державних фінансів [3].

Одне з основних завдань державної податкової політики на сучасному етапі – це створення сприятливих умов для активної фінансово-господарчої діяльності суб'єктів економіки й стимулювання економічного зростання за допомогою досягнення оптимальної комбінації особистих і суспільних інтересів. Таким чином, необхідно досягнути оптимального співвідношення між коштами, що залишаються в розпорядженні платника податків, і коштами, які перерозподіляються через податковий і бюджетний механізми.

Завдання податкової політики – це забезпечення держави фінансовими ресурсами, створення умов для регулювання економіки країни та згладжування виникаючої у процесі ринкових відносин нерівності в доходах населення. На думку вчених [3], усю сукупність завдань податкової політики можна умовно розділити на три основні групи:

фіскальна – пов'язана з мобілізацією коштів у бюджеті всіх рівнів для забезпечення держави фінансовими ресурсами, необхідними для виконання її функцій;

економічна, або регулююча – спрямована на підвищення рівня економічного розвитку держави, підвищення ділової й підприємницької активності в країні й міжнародних економічних зв'язків, сприяння вирішенню соціальних проблем;

контролююча, або контрольна – що забезпечує контроль над діяльністю суб'єктів економіки.

Виконання завдань першої та другої групи тісно пов'язані з функціями, які покладено на податки. Причому, виконання фіскальної й регулюючої функцій здійснюється шляхом реалізації таких підфункцій, як розподільча, стримуюча, стимулююча, відтворювальна, призначення, соціальна тощо.

До третьої групи завдань належать такі, що виконують контролюючі органи і які закріплені законодавством.

Умовно можна виділити три потенціальні типи податкової політики (таблиця).

Таблиця

Характеристика типів податкової політики [3]

Тип податкової політики	Рівень оподаткування (податкового тягара)	Характеристика податкової політики
1	2	3
Перший	Високий	Максимальне збільшення податкового тягара. При виборі цього шляху неминуче виникнення ситуації, коли підвищення рівня оподаткування не супроводжується приростом надходжень у бюджеті різних рівнів

Закінчення таблиці

1	2	3
Другий	Низький	Враховання не тільки фіскальних інтересів держави, але й інтереси платників податків. Така політика сприяє якнайшвидшому розвитку економіки, особливо її реального сектору, оскільки забезпечує найбільш сприятливий податковий та інвестиційний клімат (рівень оподаткування нижче, ніж в інших країнах, приводить до збільшення іноземних інвестицій, у тому числі орієнтованих на експорт, і, відповідно, зростає рівень конкурентоспроможності національної економіки). Податковий тягар для суб'єктів підприємництва суттєво зменшений, але державні соціальні програми значно урізані, тому що бюджетні доходи скорочуються
Третій	Помірний	Максимальне врахування інтересів держави і рівня оподаткування як для корпорацій, так і для фізичних осіб, який компенсується для громадян країни високим рівнем соціального захисту, існуванням низки державних соціальних гарантій і програм

Розробляючи податково-бюджетну політику, важливо враховувати не тільки залежність податків від суспільно необхідних функцій і, відповідно, витрат держави, а й зворотну залежність державних витрат від основних параметрів податкової системи. Ця залежність має як статичний, так і динамічний аспекти. З одного боку, при заданих параметрах податкової системи держава, формуючи витратну частину бюджету, повинна виходити з можливостей мобілізації податкових надходжень, які визначаються названими параметрами. З іншого – змінюючи параметри податкової системи з метою розширення витрат, держава повинна враховувати те, що оподаткування, досягнувши певного рівня, вимагає скорочення витратної частини бюджету, оскільки внаслідок протидії платників, надходження до бюджету скорочуються. Звичайно, держава може піти шляхом збереження досягнутого рівня витрат і збільшення бюджетного дефіциту, забезпечивши його фінансування за рахунок державних позик або інфляційним шляхом. Однак, проблеми, які з'являються перед нею при цьому, змусять її рано чи пізно звернутися до скорочення витрат [4].

Закономірності розширення суспільно необхідних функцій держави та зростання податкових надходжень до бюджету, необхідних для виконання суспільно необхідних функцій, є специфічними закономірностями оподаткування, тобто діють лише протягом певного часу.

Особливості як верхньої межі оподаткування, так і його фактичного рівня (оподаткування в країні не обов'язково досягає верхньої межі) у різних країнах пояснюються такими причинами [4]:

- особливостями моделі ринкової економіки й відповідно масштабами та формами державного регулювання;
- рівнем соціально-економічного розвитку й рівнем життя;
- особливостями соціально-економічної структури;
- ступенем рівномірності розподілу податкового тягара між окремими платниками;
- напрямами використання державних доходів;
- соціально-культурними традиціями й традиціями оподаткування.

Характеризуючи ці причини, слід зазначити, що невисока частина податків у ВВП (33 – 35%) притаманна країнам англо-американської і японської моделей ринкової економіки. Найвищого рівня вона досягає в скандинавських країнах із властивою їм моделлю функціональної соціалізації. Зокрема, три країни з цієї групи (Швеція, Данія, Фінляндія) мають найбільші масштаби перерозподілу ВВП через бюджет (52,2%; 50,4%; 46,2% відповідно). Більш стриманий, порівняно з цією групою країн, але вищий від середнього показника за країнами ЄС рівень оподаткування властивий країнам німецької, або континентальної моделі, яка характеризується як соціально орієнтована ринкова економіка. Частина податків у ВВП у цих країнах коливається від 37,7% у Німеччині до 45,0% у

Бельгії й до 45,8% у Франції при їх середньому показнику за країнами ЄС – 37,3% [4].

Однією з найбільш гострих проблем сучасної держави є податкова політика, а її розробка вимагає вирішення усе більш складних завдань. Одна з основних причин цього – інтеграція національних економік і всесвітня конкуренція за інвестиції. У таких умовах при інших рівнозначних факторах деяке збільшення податкового тягара порівняно з державами-конкурентами породжує "втечу" інвестицій, відповідне зменшення бази оподаткування і, в результаті цього, – зниження обсягу коштів, що надходять у бюджети різних рівнів. Тому одним з факторів конкурентної боротьби за перерозподіл інвестиційних потоків є державне регулювання економіки й продумана податкова політика як його складовий елемент [3].

Причому ця проблема стосується не тільки інвестицій, але й конкурентоспроможності національних виробників, оскільки податки (як непрямі, так і прямі) є складовими елементами при формуванні ціни товарів і послуг. Це означає, що за інших рівних умов знаходить конкурентні переваги національне виробництво в тій країні, у якій податковий тягар нижчий, ніж в інших державах.

У процесі формування податково-бюджетної політики сучасної держави необхідно враховувати ряд факторів, які можна розділити на зовнішні й внутрішні (рисунки).

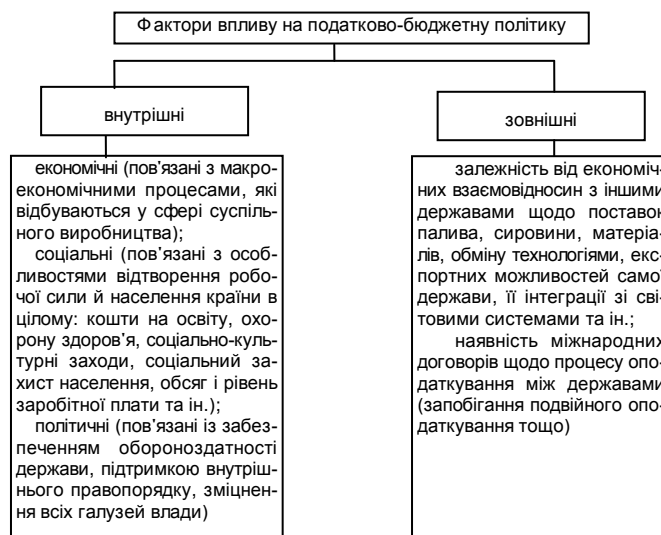

Рис. Фактори впливу на податково-бюджетну політику [3]

Перспективи українського суспільства тісно пов'язані із здатністю нашої держави підсилити позитивну динаміку економічного зростання. Тому, на думку групи вчених [2], економічна політика й, зокрема, податково-бюджетна, повинні бути націлені на зміцнення внутрішнього економічного простору й активізацію внутрішніх факторів економічного зростання.

У найближчій перспективі розвиток економіки країни може бути забезпечений в основному за рахунок внутрішніх факторів зростання, хоча доречним було б співробітництво з міжнародними фінансовими організаціями щодо підтримки бюджету на початку податкової реформи, заснованої на істотному зниженні податкового тиску.

На жаль, в Україні недостатньо активно проводилася розробка й впровадження механізмів податково-бюджетної політики, спрямованих на розблокування й активізацію внутрішніх факторів економічного зростання, тоді як зусилля держави повинні бути спрямовані на:

- забезпечення економічної й політичної стабільності;
- створення умов для легалізації тіньової економіки;
- збільшення внутрішніх інвестицій;
- зростання платоспроможного попиту;
- посилення конкуренції;
- підвищення продуктивності праці;
- підвищення ефективності базових функцій держави [2].

Важливим для створення умов економічного зростання в країні є постійний аналіз таких макроекономічних показників, як кількість зайнятих громадян у формуванні загальнодержавного й місцевих бюджетів, їх доходи (а також мінімальна заробітна плата й прожитковий мінімум), інфляція, валютний курс та ін. При цьому провідна роль приділяється макроекономічній політиці, при якій сформований і прийнятий бюджет повинен бути реалістичним, валютний курс – стабільним, інфляція – низькою, а управління державним боргом – ефективним і раціональним. Однак, така політика, хоч і, безумовно, необхідна, проте не є достатньою для забезпечення високих темпів економічного зростання країни.

Для формування податково-бюджетної політики країн, які мають довгострокову концепцію побудови національної економіки, характерні такі риси [3]:

чітке визначення проблем, що стоять перед економікою країни;

ранжирування цілей за ступенем їх важливості й концентрація зусиль на досягненні найбільш важливих з них;

проведення аналітичної роботи й вивчення закордонного досвіду податкових реформ, чітке уявлення про економічні результати, вигоди й втрати при здійсненні кожної з програм реформування;

оцінка ефективності реалізації подібних програм у минулому;

аналіз наявних у розпорядженні інструментів;

аналіз вихідних умов;

коригування політики з урахуванням національної специфіки й специфіки відповідно часу.

Тобто, необхідно враховувати той факт, що політика кожної країни визначається різними факторами, такими, як загальнонаціональні цілі держави, співвідношення між різними формами власності, політичним устроєм. Концепцію побудови національної економіки й національну податкову політику розробляють державні органи влади й управління, тобто політичні сили, що знаходяться на даний момент у влади.

Податкова політика будь-якої держави повинна будуватися у взаємозв'язку й під певним впливом податкових реформ, проведених країнами – великими економічними партнерами даної держави. Причому, орієнтація на нестандартну податкову систему часто буває приречена на невдачу навіть у тих випадках, коли вона представляється досить привабливою для досягнення поточних економічних і політичних цілей.

Тому, на сучасному етапі при формуванні податково-бюджетної політики необхідно враховувати всі освітлені в статті проблеми та чітко формулювати податкову політику з урахуванням внутрішніх та зовнішніх факторів впливу. Також при формуванні податково-бюджетної політики країни необхідно враховувати період часу та фазу економічного циклу, в якому знаходиться країна; яким чином здійснюються правові процедури, що впливатимуть на зміни в економіці країни; політичні обставини тощо. Усі ці напрямки впливу на формування податково-бюджетної політики країни будуть освітлені у подальших дослідженнях.

Література: 1. Фещенко Л. В. Бюджетна система України: Навч. посібн. / Л. В. Фещенко, П. В. Проноза, Н. В. Кузьминчук. – Харків: ВД "ІНЖЕК", 2006. – 222 с. 2. Четов М. В. Бюджетний менеджмент: Навч. посібн. В 2-х ч. Ч. 1. / М. В. Четов, Н. Ф. Четова, А. Ю. Бережна. – Харків: ВД "ІНЖЕК", 2004. – 560 с. 3. Налоги и налогообложение / Под ред. М. В. Романовского, О. В. Врублевской. – СПб.: Питер, 2003. – 576 с. 4. Соколовська А. М. Податкова система держави: Теорія і практика становлення. – К.: Знання-Прес, 2004. – 454 с.

УДК 657.92:339.166.5(075.8)

Перерва П. Г.
Косенко А. В.

РОЗВИТОК ОРГАНІЗАЦІЙНОГО МЕХАНІЗМУ КОМЕРЦІАЛІЗАЦІЇ ОБ'ЄКТІВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ НА ОСНОВІ ФУНКЦІОНАЛЬНОГО ПІДХОДУ

The mechanism of commercialization of intellectual innovations, which include an economic constituent (the determination of intellectual property objects' cost), and also organizational constituent – forming of the organizational forms of commercialization with the use of process and functional approaches – are worked out.

В умовах трансформації українського суспільства та становлення інноваційної економіки знань основними факторами соціально-економічного розвитку стає науково-технічний прогрес, широке розповсюдження та використання інновацій, підвищення ролі й масштабів освоєння об'єктів інтелектуальної власності. Процеси інтелектуалізації виробничих процесів, ускладнення систем управління підприємствами та організаціями нагально потребують адекватного аналізу змісту та сутності поняття інтелектуальних ресурсів та інтелектуального капіталу, які в цей час становляться основним ресурсом виробництва. Специфіка економічного змісту цих понять надає підвищену актуальність та значущість проблемам комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності (ОІВ) як особливим виробничим активам сучасного підприємства. Функціональний підхід до організації процесу комерціалізації ОІВ передбачає створення на машинобудівному підприємстві або за його межами спеціального підрозділу, у функції якого необхідно ввести завдання, яке безпосередньо відтворює функції комерціалізації або трансферу об'єктів інтелектуальної власності на цьому підприємстві [1 – 3]. Принципово такий підхід, на погляд автора, не повинен визивати заперечень, проте є ціла низка проблем, які стосовно підприємств машинобудівного профілю нагально потребують детального наукового доопрацювання.

Найбільш складними й актуальними на практиці є проблеми формування ринкових відносин комерційного використання інтелектуальної власності (комерціалізації ОІВ), тому що від ступеня успішного вирішення цих проблем залежить можливість досягнення кінцевих позитивних результатів інвестиційної та інноваційної діяльності [1; 2; 4 – 7]. З початком ринкових реформ в Україні, а також виникненням і розвитком внутрішнього ринку інтелектуальної власності з'явилося багато робіт, присвячених проблемам функціонування ринку інтелектуальної власності [3; 8; 9], комерціалізації та ціноутворенню ОІВ [5; 10 – 12]. Особливої уваги заслуговують одні з останніх робіт з досліджуваної тематики: фундаментальна праця з організації та управління інноваційною діяльністю [2], результати досліджень Е. Я. Волинець-Руссета [Комерційна реалізація винаходів і ноу-хау (на зовнішніх і внутрішніх ринках)] [1], робота Н. А. Шаранової [Комерціалізація інтелектуальної власності в сучасних умовах] [12], а також монографія [Управління інтелектуальною власністю] під редакцією професора П. М. Цибульова [7]. Друга, третя та четверта з названих робіт висвітлюють як теоретичні, так і практичні пи-